

Ar 929B
Maareformi

Sf. 11275

33251907

Päevik

Sf
11275

Kat. os.
12. XII 56

Maareformi 10. a. mälestuspäeva puhul.

Inimese elus on silmapilke, mis viivad teda eemale igapäevistest muredest, on silmapilke, kus tuntakse et sünnib midagi iseäralikku, midagi suurt, mille ulatus mõõtmata, mille väärtus hindamata; on silmapilke, kus sündmuste üleelamistest pühalikkuses hardub inimese hing. Erinev on ka praegune silmapilk, ent mitte üksi üksikule isikule, vaid tervele rahvale. Üleelamisel on ajalooline sündmus. Eesti riiklik võim usaldab oma rahvapäegadele tähtsaima ühiskondliku funktsioonest — omandusõiguse. Eesti Vabariik annab kõige ulatavama ja eraldatuma õiguse, mis ühiskonnas maa tarvitamise suhtes isikule üldse lubada on võimalik. Kuid omandusõigus ei pea võimaldama maad mitte üksi põliselt ja pärandatavalt pidada, kõige laiemas mõttes kasutada, tarvitada ja temaga tahtada, vaid omandusõigus peab kindlustama maapidamistele iseseisvust ja rippumatust. Vastavalt oma iseloomu iseäraldustele vajab maapidamine rohkem, kui ükski teine majanduslik tegevus, sellekohaseid iseäralikke õiguslikke tingimisi. Rohkem kui kusagil mujal, on maapidamises põhjendatud nõue, et maa oleks tema harija päralt põliselt ja pärandatavalt ühes kindlustusega, et tasu kõigest maasse paigutatud tööst ja vaevast langeks maapidajale ja tema lastele. Need on olnud äratundmised, mille pärast on peetud kibedat võitlust mitte aastakümnete vaid aastasadade kestvusel. Need põhimõtted pidid rahvastele olema teerajajaks õiglasemale ja paremale tulevikule.

Aastasadu tagasi, mil meie esivanemad asusid Läänemere kallastel peaaegalikult küldes, kuulus õigus vastava maa kohta külale, kui tervikule. Küldade valdamisel oli suurem osa kogu Eesti põllumajanduslikult kasutatavast maast. Küldade põllumaad olid jaotatud eriosadeks: põldudeks; iga põld aga jaotati vastavalt talude arvudeks, ning igal talul või perel oli õigus teatava osa arvude peale iga üksiku põllu piires. Heina-, karja- ja metsamaa aga oli jagamata terve küla kasutada. Sarnane maakasutamise õigusline alus oli sel ajal küllaldane, et pakkuda esivanematele võimalust äraelamiseks kuid puudusid õiguslikud normid, mis maakasutamist oleksid üksikule isikule kindlustanud põliselt ja pärandatavalt. 13 sajangu algul okupeerisid võõrad võimud Baltimere rannikut. Rüütlid ja mungad asutasid siia püha Maarjale jumala-, kuid endile maise riigi. Maa jaotati vasallide vahel, kes maad tarvitasid Lääni õiguse alusel, kuna maa pärisrahvas oma maad endiselt edasi kasutada võis, kuid uutele maahärradele maksusi pidi maksma. Maksusi tasuti naturaalsena ja kõiki, mis maahärradele tarvis, pidid nemad naturaalselt kohustustena saama.

Ehk küll valitsevatele võimudele ainult maksusi tuli maksta, kujunes talupidajate seisukord raskeks. „Ärgu pangu sakslased uutele ristiinimestele liiga suuri koormatusi peale, et nemad ei muutuks oma Eesti alamatele raskuseks“, — hoiatas Keiser Friedrich II rüütleid. Vasallide arv kasvas ning maksud ei suutnud nende nõudeid rahuldada ning kloostrite eeskujul hakati oma majapidamisi asutama. Majapidamiste asukohtadeks valiti Eestlaste vanemate talud, kes sõjas surma saanud, või selleks lihtsalt ära tapeti, nagu „Liber Census Daniae“ tõendab. Edaspidisel arenemisel suurendas vasall oma majapidamist liites oma arvude juure teiste talude põldude osi ning hävitades külasi. Nii tekkisid esimesed mõisad mitte puutumata maa-aladele, vaid selleks hävitati talusi ja külasi! Asutades oma majapidamist, tekkis vasallil tarvidus ka tööjõu järele. Et end tööjõuga varustada, hakati töökohustusi nõudma. Nii muutus vasall tegelikuks maakasutajaks ja sellega ühes oli ka alus teoorjusele pandud.

Asutades oma majapidamist, püüdsid vasallid maa tarvitamist ka õiguslikult endile kindlustada. Saades maad kasutamiseks, olid vasallid kohustatud oma suveräänile pühaliku toimetuse täitmisel truudust vanduma ja laenukirja vastu võttes, lubaduse andma, et neilt maad igal ajal tagasi võib võtta, kui nemad oma kohustusi ei täida. Sarnane õigusline alus ei võinud tegelikke majapidajaid vasalle rahuldada ja kibe võitlus omandusõiguste kindlustamiseks maa suhtes algas. Ehk küll 13. juulil 1397 a. Hofmeister Konrad Jungingen tunnistas Põhja-Eesti vasallidele maade kohta pärimisõiguse kuni 5 põlvni ja sama suguse õiguse andis ka peapiiskop Sylvester oma privileegiumiga—Die neue Gnade— a. 1457, ei olnud vasallidel Daani ega Ordu ajal siiski omandusõigust maade suhtes.

1561 a. varisesid kokku Ordu ja piiskoppide riigid ning Rootsi, Poola ja Daani okupeerisid meie esivanemate maa. Võimu üleminekut püüdsid vasallid peamiselt ära kasutada maakasutamise õiguste kindlustamiseks. Sel ajal tekkis kurikuulus dokument— „Privilegium Sigismundi-Augusti“—mille olla Poola kuningas Sigismund-August 29.nov. 1561 a. annud ja millega mõisad jäävad vasallide kasutada pärandatavalt. Selle dokumendi alguskirja olemasolu juures kaheldakse ja ka Poola valitsus ei ole sellest kinni pidanud, ning esimene mõisate äravõtmine Eesti pinnal riigivõimu poolt sündis Poola kuninga Stefan Bathory ajal. See samm sai saatuslikuks Poola riigile ning tema pidi Rootsile aset andma. Rootsi aja algul, iseäranis Gustav-Adolf ja tema tütre Kristiine ajal tekib rohkesti uusi mõisaid. Ühes maa-

dega anti vassallidele ka linnad, nagu Paide, Haapsalu, Rakvere, tarvitada. Kuid Rootsi ajal tuli pööre, mis ähvardas mõisnikkude õiguste kindlustamisest maa suhtes kriipsu läbi tõmmata. Nordköppingi riigipäeva 1655 a. otsusel viidi ka Eestis mõisate reduktsioon läbi. Selle otsuse alusel läks riigi kätte tagasi Põhja-Eestis $\frac{1}{2}$ ja Lõuna-Eestis $\frac{3}{4}$ mõisatest. Reduktsiooni tagajärjel kerkib üles ka maa kasutamise kindlustamise küsimus talupoegadele. Selleks võetakse ette maade mõõtmine ja hindamine ning seatakse sisse vakuraamatud. Arusaadav, et mõisnikud nägid reduktsioonis Sigismund-Augusti privileegiumi rikkumist. Tänu Liivimaa kindral kuberneril Hastveril energilisele tegevusele, kes 1693 a. Stokholmis selgeks püüdis teha, et mõisnikkudel ei ole midagi nõuda, sest Sigismund-Augusti privileegiumi ei ole iialgi olnud, viidi reduktsioon siiski läbi. Balti aadel aga leidis omale õiguse olevat Jumala ja kõige ilma ees end Rootsi riigist lahti öelda ja nende abiotsivad pilgud langesid Vene poole. Vene tsaar Peeter Suur tunnistas 12. okt. 1710 a. aadeli poolt nõutud tingimised nõnda nimetada „akkord punktides“, kuna juba 30 sept. 1700 a. Liivimaa aadelile antud käsukirjas olid Peeter Suure poolt tunnistamist leidnud kõik privileegiumid ja õigused, mis aadel iialgi omandanud. Maa kasutamise suhtes oli aga mõisnikkudel Lääni õigus, missugune õigus ka neile akkord punktide kaudu kindlustati. See maakasutamise õigusline alus ei meeldinud aga aadelile, sest kardeti, et ka Vene võim võib kord mõisad ära võtta ning aadel asub küsimuse lahendamisele, mille tõukeks olid kibedad mälestused Rootsi aja mõisate reduktsioonist.

Et kindlustada oma olemist, seati sisse aadli matritel ja 1783 aastal kinnitati Ekateriina II poolt mõisnikkudele nende käes kasutada olevad mõisad eraomanduseks. Nii muutusid lääni alodiateks. Sellega lõppes vassallide võitluse ajajärk maakasutamise õiguse eest alles 144 a. tagasi ja algas talupoegade võitlus oma parema tuleviku eest, mille lõpuakkordi praegu pühitseme.

Vene aja algus on tumedam leht meie maa pärisrahva ajaloos Põhjenedes akkord punktidele, toimusid mõisnikud Voldemar-Erichi ja Sigismund-Augusti privileegiumis ettenähtud õiguste alusel. Mõisnikud olid kohtumõistjad, politsei võimu kandjad, maksude võtjad. Nõmad võisid talupidajalt nõuda, mis tahtsid: asju, tööd, tegu, võisid neid müüa ja vahetada. Mõisniku võim talupidaja üle oli piiramatult nagu revideeriv landraat parun Rosen 1739 a. kirjutab, ning mõisniku meelevalda alla ei kuulunud ükski talupidaja varandus, vaid otsustas ka elu ja surma üle. 18. sajangu lõpuks väljakujunenud olukord oleks pidanud mõisnikku rahuldama. Õigusliselt ja majandusliselt oli igal mõisnikul oma mõisa piirides, mistama iganes oleks võinud soovida, kuid asjaolud kujunesid teisiti. Vana kord oli oma haripunktini jõudnud, orjade ja isandate seisukord oli väljakannatamatuks muutunud. Mõisnikud ei olnud majanduslikult muutunud iseseisvaks, rippumatuks, vaid kapitali puudus ähvardas neilt pinna jalge alt kiskuda. Häda läks nii suureks, et 13. märtsil 1802 a. kirjutab Rütteelkonna peamees von Berg keisrile: „Kõige armulisem majesteet, päästke minu kaasvende mõõdapääsemata hukkamisest. Nad on ärateeninud abi ja toetust ja ärge ütlege neile sellest ära“. Mõisnikud said raha ja toetust, kuid ka talupojad olid omas võitluses maakasutamise õiguse eest samu edasi jõudnud. Ilmusid 1802/04 a. seadused, mis püüdsid üldiselt talupoegadele kindlustada Rootsi aegseid maakasutamise õigusi. Peale 1856/60 aasta talurahva seaduste ilmumist sünnib juba maade müük talupidajatele ka pärisomanduseks. Kuid ka enne nimetatud seaduste ilmumist võib äärmärkida üksikuid juhtumisi, kus talupidajad oma maalapi-

kest kasutasid omandusõiguse alusel. Esimeseks ostu-müügi lepinguks võib nimetada lepingut 6. maist 1850 a., mille järele Järvamaal asuva Väinjärve mõisa omanik parun Ungern-Sternberg müüs 3000 rubla eest Madis Tuglas'ele Koeru kiriku juures oleva Sandhofi maakoha, suurusega 13,02 tiinu põldu ja 2,58 tiinu heinamaad. Ostu-müügilepingu kinnistamine sündis 23. veebruaril 1852 aastal. Kuid see talu ei püsinud kaua talupoja seisusest omaniku käes. 1860 a. müüdi koht juba edasi ja lõpuks omandas selle Preedi mõisa omanik. Ühes Preedi mõisaga sai see maakoht maaseadusega võõrandatud ja anti 1927 a. kevadel asunikudele välja. 1854 a. müüdi Virumaaal Kalvi mõisa järele olev Pärnamäe talu Nigul Pärn'ale. 1855 a. lahutati Voka mõisast Odramaa talu 25 tiinu suur ja müüdi 765 rubla eest. 1862 a. müüdi juba 18 talu. 1863 a. 21 talu. Nii algas enam-vähem korrapärane talude müük Põhja-Eestis 1860 a. peale.

Eesti Vabariigi tekkimise ajaks on juba maaomanduse vahekorrad tuntavalt muutunud. Nii oli enne maareformi algust Eestis 1149 mõisat, kogusummas 2.428.087 ha, või 58% kogu maa-alast ning 51.640 väikemajapidamist, kogusummas 1.761.015 ha, või 42% kogu maa-alast. Et talurahva seaduste alusel mõisad kohustatud olid osa maid väikemajapidamistena rendile andma, siis tekkisid selle tagajärjel renditalud, millede arv oli 23.023. Nii kasutati tegelikult maareformi algul maid suurmaapidamistena 44,7% ja väikemaapidamistena 55,3%.

Pikkade sõjaaastate jooksul oli aga põllumajandus tuntavalt tagurpidi läinud ja seisukord muutus eriti kartustäratavaks Eesti vabadussõja algupäivil. Üle 400 suurmaapidamise oli endiste omanikkude poolt täielikult saatuse hoolde jäetud. Tuli tarvitusele võtta erakorralisi abinõusid, et seisukorda päästa ja maad jälja hädaohu eest kaitsta. 27. novembril 1918 a. annab Ajutine Valitsus „määruse Mõisamaade kontrolli alla võtmise ja maaolude esialgse korraldamise kohta“ ning 17. detsembril 1918 a. määruse „Mõisate korratu majapidamise ja laastamise asjus“. Viimase määruse järele tuleb riiklise hoolekande alla võtta majapidamised, kus maad suuremal määral sööti jäetud, külvitööd tegemata, tööliste palgad maksmata või inventar hävitatud. Need on esimesed määrused tekkinud olukorra lahendamiseks ning 28. detsembril 1918 a. Suure-Sausti mõisa hoolekande alla võtmisega, astutakse ka esimene samm nende abinõude tegelikuks maksmapanekuks. Hoolekande all on 1919 aasta suvel 229 suurmaapidamist, 460.652 ha, maa-alaga, kusjuures umbes pooled nendest mõisatest on kasutada juba väikemajapidamistena. 1919 aasta suve jooksul on aga eeltöödega juba niikaugele jõutud, et hoolekande alla võetakse ja tükeldatast väljaantakse 104 peamõisat ühes 93 karjamõisaga. Nii näeme, et tegeliku elu tarvitused näitavad ära teataval määral sihi, mis suunas tekkinud väljapääsemata seisukorda tuleb parandada ja 1919 aastal läbiviidud hädaabinõud enam-vähem ettevalmistavamaks lülks on maaüenduse läbiviimiseks.

Asutava kogu poolt 19. oktoobril 1919 aastal vastu võetud Maaseaduse põhjal on võõrandatud üle 2.000.000 ha või umbes 96% suurmaa pidamistest, missugune maa-ala kui riiklik maatagavara väikemaapidamistena väljaandmisele kuulub, kusjuures Maaseaduse tegelik läbiviimine on pandud põllutöoministeriumi peale. Arusaadav, et sarnase suure reformi teostamine juba puht-tehniliselt aastate jooksul pidi sündima ning tagajärgede hindamine ja kokkuvõtete tegemine alles nüüd enam-vähem võimalikuks osutub.

Riikliku maatagavara esialgsed korraldustööd on enam-vähem juba lõpule viidud ning nagu kokkuvõttes näitavad, oli riigimaast 1. aprilliks 1928. a. väljarenditud 73.162 üksust, milles:

Harjumaal	9.594
Virumaal	12.271
Läänemaal	9.204
Järvemaal	5.346
Tartumaal	10.561
Võrumaal	6.271

Valgemaal	2.750
Petserimaal	239
Pärnumaal	5.585
Viljandimaal	4.553
Saaremaal	6.788

Eelpool tähendatud üksustest oli:

Eluaseme kohti suurusega	kuni 1 ha	— 7.410
Käsitöö ja maatöölise kohti suurusega	1— 5 „	— 7.892
Ühehobuse kohti	„ 5—10 „	— 8.247
Asutalusi	„ üle 10 „	— 30.927
Tööstus ja ärikohti	—	— 1.427 jne.

Meie vallas oli peamõisat ha, ja karjamõisat ha suuruse maa-alaga. Nendest on ära jagatud peamõisat ja, karjamõisat.

Väljaantud on:

Eluaseme kohti suurusega	kuni 1 ha
Käsitöö ja maatöölise kohti suurusega	„ 1— 5 „
Ühehobuse kohti	„ 5—10 „
Asutalusi	„ üle 10 „
Tööstusi ja ärikohti	—

K o k k u üksust.

(Andmed võivad umbkaudsed olla)

Riigimaade põlise tarvitamise seaduse põhjal võib põllutööministeerium lubada asundus ja riidirendi talusid pärisomandusena kinnitusjaoskondades kreposti raamatusse sissekanda.

23. oktoobril 1927 a. andis põllutööminister O. Köster pidulikult aktusel üle esialgu 38. riigimaa kasutajale ostumüügi kontrahid, nende kohtade peale.

See oli tähtis pööre põllupidajatele, kui ka tervele rahvale, sest sellest ajast asuvad oma maatükile, mis meie esiisadelt röövituna võõraste valdajate käes olnud, elama pärisperemeestena esimesed asunikud.

Aastasadu on võõrad võimud meie rahva saatust juhtinud, toore vägivallega ja oma huvides. Eestlaselt võeti maa ja vabadus, kuid rahvast ei suudetud siiski viia väljasuremisele. Kindlalt ja visalt on võideldud oma maalapi eest. Tuletame meele kas või Jüri-öö mässi 1343 a., kus rahvas tähtis end sirgu ajada, et olla ise oma peremees.

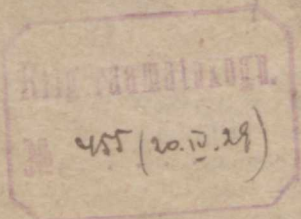
Aegade vältel on meie isad ja esiisad soojema õrnusega kannud seda suurt lootust ja edasiannud lastelt-lastele, põlvest-põlve—lootust oma kodu peale.

Ja kui isamaa kutsus, siis läksid kõik, põlvepikuse poisikeseni, et rinnaga kaitsta oma õigusi. Palju meie sõpru, tutavaid, vendi, isasid ja poegi jätsid lahinguväljadel oma elu, selle suure ja püha aate eest! Au ja igavene mälestus kangelastele! Austagem nende mälestust püsti tõusmisega.

Idast ja lõunast tulnud võimumehed ja meie rahva põlised vastased tõrjuti välja. Seda suutsime ainult üksmeelselt, õla-õla kõrval, suur vaimustus ja kustumatu vabadustuli hinges.

Nüüd oleme 10 aastat endistel mõisapõldudel rasket ülesehitavat tööd teinud. Vagu vao kõrval ajades ja samm-sammult edasirühkides — võideldes murede ja raskustega. Aga seda teeme me omas kodus ja enese sunnil — et kordumaad ja rahvast viia paremale tulevikule vastu, õlg-õla kõrval, noor ja vana põllupidaja!

Õnnistust olgu meie töö!

K. a.

A. R. V. Koonduse

osakonna juhatusesele.

Käesoleval aastal möödub 10 aastat Eesti maareformi algusest. See on iga põllupidaja, samuti kui terve rahva elus äraarvamata suure tähtsusega mälestuspäev.

Asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse keskjuhatus otsustas soovitada kõigile osakondadele, korraldada 1. mail s. a. (ehk viimasel aprillil või esimesel mai pühapäeval) pidulikku rahvakoosolekut (aktust) või erakorralist osakonna peakoosolekut.

Aktust, kui ka erakorralist osakonna peakoosolekut võib pidada kõigi vallas olevate osakondade ühise algatusena üheskoos, või mitmes kohas ja iga osakonna poolt eraldi.

Aktuse kavasse võiks muuseas kohaliste olude ja võimalustega arvestades võtta järgmisi asju, kas enam või vähem: 1) päevakohane kõne, kas kohaliselt või mõnelt teiselt tuntud tegelaselt (peale kõne: Mu isamaa mu õnn ja rõõm). 2) Muusikalisi ettekandeid, 3) laule 4) deklamatsioone, 5) elavaid pilte, 6) näidend kohaliste agaramate tegelaste korraldusel ja lõpuks võiks olla koosviibimine tantsuga. Võimaluste puudumisel võib olla ka ainult kõne ja koosviibimine. Alkohoolist hoiduge ja kord olgu eeskujulik. Ka maitulede tegemine oleks sünnis.

Osavõtma tuleks paluda kohalisi ja naabruse, nii noor- kui ka vanapõllumehi.

Erakorralisi osakonna peakoosolekuid on soovitatav korraldada nendes asundustes, kus aktuse korraldamine raskustega seotud.

Peakoosoleku päevakorda võiks soovitada niisugusena: 1) avamine, 2) maareformi 10. a. mälestamine (kõne). 3) A. R. V. Koonduse lähem töökava (II-sel kongressil 17. ja 18. II. s. a. vastuvõetud otsused). 4) Kuidas organiseerida kõigi meie mõtteosaliste hääletamisele minekut. 5) Läbirääkimised.

Tarvilikud materjaalid on lisana kaasas.

Ka peakoosoleku lõpul võiks olla ühine koosviibimine, mai tuled j. n. e.

Püüdke kohtadel korraldusi nõnda läbiviia, et jääks mälestamisest või aktusest õrn ja ülev mulje igale osavõtjale.

10. aastane maareformi juubel on melle kõigile püha! Pühitseme seda ka siis väärihõltselt ühise hingelise kooskõlaga üle terve Eesti vabariigi!

Tallinnas,
11. aprillil 1929 a.

O. Köster
Asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate
koonduse esimees.

Edgar Kigaste
Peasekretär.

